

علل و زمینه‌های اعتیاد اینترنتی در بین دانش‌آموزان: ارائه یک نظریه مبنایی

مرجان آل بهبهانی^۱، حسن مؤمنی^{۲*}

فناوری آموزش و یادگیری

سال چهارم، شماره ۱۴، بهار ۹۷، ص ۱۳۳ تا ۱۶۸

تاریخ دریافت: ۹۸/۱۰/۲۲

تاریخ پذیرش: ۹۹/۰۲/۰۱

چکیده

در چند دهه اخیر جهان شاهد فرصت‌های بی‌شمار اینترنت در تمامی ابعاد زندگی بوده است اما تهدیدات مدرن و متنوعی نیز مانند اعتیاد اینترنتی همگام آن رواج یافته است. هدف اصلی پژوهش حاضر شناخت تجربه دانش‌آموزان از اعتیاد اینترنتی بود. روش پژوهش نیز کیفی و برای تحلیل داده‌ها از نظریه مبنایی استفاده شده است. از جامعه آماری با ۲۵ دانش‌آموز دوره متوسطه مصاحبه‌های عمیق و نیمه ساختاریافته انجام گرفت. نمونه‌گیری هدفمند و حجم نمونه بر اساس معیار اشباع نظری بود و برای اعتبار یافته‌ها در کنار تحلیل و بازبینی مجدد کدها از صاحب‌نظران بیرون از تحقیق نیز استفاده شد. حاصل یافته‌ها ۵۵ مفهوم اولیه، ۹ درون‌مایه اصلی و هسته اصلی پژوهش یعنی «اعتیاد اینترنتی به‌مثابه همدرد دردساز» بود. مضامین اصلی شناسایی شده شامل «گریز از خود بودن»، «اختلالات سه‌گانه (جسمی - جنسی و روانی)»، «مدیریت اتصال»، «اهمال کاری نظام‌مند»، «واپس‌زنی نظام مدرسه»، «صمیمیت‌زدایی» و «تسهیلگر چندبعدی» بودند. درنهایت، مضامین اصلی در قالب مدل پنج‌گانه اشتراوس و کوربین یعنی علل اصلی، علل زمینه‌ای، مداخله‌گر، راهبردها و پیامدها صورت‌بندی شدند.

واژه‌های کلیدی: اعتیاد اینترنتی، فضای مجازی، نظریه مبنایی

۱. مربی، گروه روان‌شناسی، واحد بندر دیلم، دانشگاه آزاد اسلامی، بندر دیلم، ایران.

۲. * کارشناس ارشد جامعه‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

hasan1841@gmail.com

مقدمه

در شروع قرن بیست و یکم دگرذیسی و تغییرات مستمر فضای اجتماعی در سایه اینترنت اتفاق افتاد. امروزه اینترنت تنها ابزار، با ویژگی‌های شتاب و سرعت است و در کنار ارزانی و سهولت دسترسی آسان در عرصه‌های علمی، ارتباطات اجتماعی، سرگرمی‌ها و تجارت سیطره افکنده است (تاس^۱، ۲۰۱۷). اینترنت با حذف فاصله‌ها و زمان، انقلابی شگرف در عصر ارتباطات شکل داده است (هریس و ریو^۲، ۲۰۰۹). چیرگی و تسلط بی‌قید و شرط اینترنت بر عرصه‌های مختلف زندگی چنان است که کیفیت زندگی بدون حضور آن تحت تأثیر قرار خواهد گرفت (پونتس^۳ و همکاران، ۲۰۱۵).

در قیاس با سال ۱۹۹۵ که ضریب نفوذ اینترنت کمتر از ۱ درصد بود، در حال حاضر، تقریباً بیش از ۰/۴۶ جمعیت جهان، آنلاین و مشغول اینترنت هستند (وضعیت جهانی اینترنت^۴، ۲۰۱۷). این سرعت فزاینده گواه بر این است که روزه‌روز بر شمار کاربران موقت و دائم اینترنت افزوده می‌شود و حتی دورترین نقاط منزوی دنیا نیز به آن متصل خواهند شد و این حاکی از تأثیرات گسترده اینترنت بر جوانب مختلف زندگی است.

فناوری‌ها و در رأس آن اینترنت، مزایا و منافع زیادی در زندگی روزانه از قبیل کسب اطلاعات، تسهیل ارتباطات اجتماعی، یادگیری، تسهیل آزمون‌های علمی (گوان و سابرامنیام^۵، ۲۰۰۹)، حمایت‌های اجتماعی آنلاین^۶ و سرگرمی‌ها (دنیز^۷، ۲۰۱۰) را فراهم کرده است. علی‌رغم این، اثرات و تحولات اینترنت بر زندگی مبهم بوده است؛ چیزی که صاحب‌نظران را از رشته‌ها و زمینه‌های مختلف به تحریک و تحقیق واداشته است (آرشینوا و بارت سلکینا^۸، ۲۰۱۰؛ خیلکو^۹، ۲۰۱۵).

1. Tas
2. Harris & Rae
3. Pontes
4. internet world stats
5. Guan & Subrahmanyam
6. social support online
7. Deniz
8. Arshinova & Bartsalkina
9. Khil'ko

رفتار اعتیادی یا وابستگی یکی از اشکال رفتارهای انحرافی^۱ است که با ویژگی میل به ماندگاری بیشتر در حالات عاطفی مشخص می‌شود و در نهایت تغییرات فعالی در حالات ذهنی و روانی فرد ایجاد می‌کند (آراکلیان^۲، ۲۰۱۴؛ باب نووا و ترشچنکو^۳، ۲۰۱۶). در معنای کلی، اعتیاد اینترنتی به اعتیاد غیرشیمیایی در استفاده از اینترنت گفته می‌شود (گریفتس^۴، ۲۰۰۱). در واقع، مفهوم اعتیاد اینترنتی ریشه در اعتیاد رفتاری دارد و دارای الگوهای رفتاری مشابه و علل بیولوژیکی اعتیاد به مواد است. گلدبرگ^۵ برای نخستین بار در سال ۱۹۹۶ مفهوم اعتیاد اینترنتی را مطرح ساخت. او به تقلید از شرایط وابستگی به مواد مخدر و الکلی، مفهوم اعتیاد اینترنتی را برای چنین وضعیتی نام نهاد (گلدبرگ، ۱۹۹۶). پیش‌تر از گلدبرگ از دهه ۱۹۸۰، مشاورین مدرسه نیز تهدیدات استفاده مفرط از اینترنت و استفاده شدید از ویدئو و بازی‌های آنلاین و نشانگان منفی آن را گوشزد کرده بودند (سوپر^۶ و همکاران، ۱۹۸۳).

علائم و نشانگان منفی ناشی از استفاده زیاد از اینترنت، بر روی تعاملات اجتماعی، روحی، جسمی و به‌طور کلی، اختلال در سلامت فرد زیاد است (تورل^۷ و همکاران، ۲۰۱۱). همچنین مشکلات و تهدیداتی نظیر روان‌سازی یا ایده خودکشی (فو^۸ و همکاران، ۲۰۱۰)؛ حس تنهایی و انزواگرایی (نالوا و آناند^۹، ۲۰۰۳)؛ مشکلات بین شخصی در تعاملات (سو و یام^{۱۰}، ۲۰۰۹)؛ مشکلات اتلاف و مدیریت زمان (کنو و سو^{۱۱}، ۲۰۰۷)؛ هازل‌هارست^{۱۲} و همکاران، ۲۰۱۱)؛ بی‌خوابی (زمانی و هدایتی، ۲۰۱۰)، اختلال در سبک زندگی و بروز رفتارهای نامطلوب غذایی (کیم^{۱۳} و همکاران، ۲۰۱۰)؛ فشارخون و فقدان تمرکز (ژین^{۱۴}، ۲۰۰۷)؛ رفتارهای خشونت‌طلب

1. deviant behavior
2. Arakelyan
3. Bubnova & Tereshchenko
4. Griffiths
5. Goldberg
6. Soper
7. Turel
8. Fu
9. Nalwa & Anand
10. Seo & Yom
11. Cao & Su
12. Hazelhurst
13. Kim
14. Xin

و ارتکاب به بزه و جرم (کوچ^۱ و همکاران، ۲۰۰۹) و مشکلات تحصیلی (ژئولی^۲، ۲۰۱۳) و غیره را ذکر کرد. شافر و همکاران نیز سه خصوصیت مهم اعتیاد اینترنتی را مطرح کرده‌اند این جنبه‌ها شامل حالات اجبار و اضطرار، فقدان کنترل و استمرار در رفتارهایی است که نهایتاً به پیامدهای منفی منجر می‌شوند (شافر^۳ و همکاران، ۲۰۰۰).

اعتیاد نوجوانان و جوانان یک موضوع جهانی به‌ویژه در کشورهای در حال توسعه بشمار می‌رود. آنان بیشترین مخاطبین و کاربران اینترنت بشمار می‌روند و معمولاً نسبت به بزرگسالان بیشتر در معرض عوارض و تبعات آن هستند. بدین دلیل جوانان در این فضای سایبری و مجهز به فناوری، ضرورتاً به مانند بزرگسالان از آن بهره نمی‌برند و بیشتر مستعد انواع آسیب‌ها هستند (میرز^۴ و همکاران، ۲۰۱۱).

بر اساس گزارش وضع جهانی اینترنت، ایران در بین ۲۰ کشور نخست دارای بیشترین کاربران استفاده از اینترنت، در جایگاه ۱۶ قرار دارد. همچنین طبق این گزارش، از سال ۲۰۱۹-۲۰۰۰ میلادی، میزان رشد کاربران اینترنتی ۲۴/۹۸۱ درصد بوده و حدود ۶۳ میلیون نفر کاربر اینترنتی در ایران وجود دارد (وضعیت جهانی اینترنت، ۲۰۱۹). این گزارش حاکی از شیوع و گستردگی فزاینده جوانان و نوجوانان ایرانی به اینترنت را نشان می‌دهد. از این رو، مطالعه جدی اعتیاد اینترنتی برای نظام آموزش و پرورش یک ضرورت اجتناب‌ناپذیر است؛ زیرا می‌توان گفت حدود ۱۵ میلیون دانش‌آموز با سنین و دوره‌های تحصیلی مختلف به‌طور مدام با اینترنت سروکار دارند و از طرفی بی‌تفاوتی به این موضوع شایع و جدی، می‌تواند در حوزه تحصیلی، روان‌شناختی و زندگی روزانه تأثیرات سویی بر جای بگذارد.

پیشینه‌ی موضوع نشان می‌دهد مطالعات بسیار زیادی در خارج و داخل مربوط به اینترنت انجام شده است.^۵ اما این مطالعات با اولویت دانشجویان انجام گرفته و همچنین کمتر (دو

1. Ko ch
2. Zhuoli
3. Schaffer
4. Myers

۵. لازم به ذکر است که با مراجعه به پایگاه‌های مختلف علمی نظیر نورمگز و جهاد دانشگاهی و ... در چند سال اخیر بیش از ۵۵ مقاله در حوزه اعتیاد اینترنتی در مجلات مختلف صورت گرفته است؛ اما در اکثریت مختلف آن‌ها رابطه

مورد کیفی) پژوهشی را می‌توان یافت با روش کیفی و از درون این پدیده را مطالعه کرده باشد. لذا فقدان مطالعه از منظر کیفی و مطالعه دانش‌آموزان خلأ پژوهشی بشمار می‌رود. با این ملاحظات، آذری و همکاران (۱۳۹۸) در تحقیق خود نتیجه گرفتند بین اضطراب امتحان، باورهای مذهبی و فرسودگی تحصیلی با اعتیاد اینترنتی رابطه‌ای معنادار وجود دارد؛ هر چه اعتیاد اینترنتی بیشتر باشد به همان میزان اضطراب امتحان و فرسودگی تحصیلی افزایش می‌یابد و افزایش اعتیاد اینترنتی با کاهش میزان باورهای دینی همراه است. دهقانی و کاظمی علی‌آباد (۱۳۹۸) در پژوهش خود نتیجه گرفتند احساس تنهایی، برون‌گرایی، باوجدان بودن و روان‌نژندی با وابستگی به شبکه‌های اجتماعی مجازی رابطه معنادار دارند. فرقانی و خدامرادی (۱۳۹۸) نتیجه گرفتند آموزش سواد رسانه‌ای با ابعاد توانایی تحلیل و ارزیابی، توانایی تولید پیام رسانه‌ای و افزایش تفکر انتقادی دانش‌آموزان در اعتیاد اینترنتی در بین دانش‌آموزان نقش تعدیل‌کننده دارد. فتحی و همکاران (۱۳۹۷) در پژوهش خود نشان دادند میزان بالای اعتیاد به اینترنت می‌تواند در کاهش سلامت اجتماعی افراد مؤثر باشد. برای کاهش مشکلات و پیشگیری از بروز مشکلات آسیب‌های نوپدید مانند اعتیاد اینترنتی، باید برنامه‌های ارتقای سلامت و سایر راه‌های پیشگیری را در اولویت قرار داد. ساداتی بالادهی و تقی‌پور جوان (۱۳۹۷) نتیجه گرفتند اعتیاد به اینترنت در نوجوانان باعث جلوگیری از رشد اجتماعی و کاهش کیفیت روابط اجتماعی آنان می‌شود و استفاده افراطی از اینترنت با کاهش تحرک و رفتارهای نامطلوب بهداشتی همراه است. صالحی عمران و همکاران (۱۳۹۷) نتیجه گرفتند بین اعتیاد به اینترنت و افسردگی دانش‌آموزان، رابطه مثبت وجود دارد و جنسیت با اعتیاد اینترنتی فاقد رابطه معنادار است. جعفری ندرآبادی (۱۳۹۷) نتیجه گرفت فضای مجازی با کارکرد خانواده و عملکرد تحصیلی در دانش‌آموزان رابطه معکوس و معنادار وجود دارد. شعبانی و همکاران (۱۳۹۷) نتیجه گرفتند اعتیاد اینترنتی به میزان ۴۴ درصد انزوای اجتماعی جوانان را تبیین می‌کند. بیش‌ترین و کم‌ترین تأثیر مربوط

دو و یا چند متغیر یعنی رابطه اعتیاد اینترنتی با متغیرهای دیگری چه به صورت متغیر مستقل و یا وابسته انجام شده‌اند. در نتیجه مطالعات کیفی و بررسی خود مفهوم اعتیاد اینترنتی به قدر کفایت انجام نشده است.

به تغییر خلق و تحمل در شاخص اعتیاد اینترنتی در تبیین انزوای اجتماعی جوانان بودند. میمندی و همکاران (۱۳۹۵) نتیجه گرفتند بین عزت نفس، انزوای اجتماعی، رضایت از زندگی، سن، وضعیت تأهل، مقطع تحصیلی و اعتیاد به اینترنت رابطه معناداری وجود دارد. نائینیان و همکاران (۱۳۹۵) در تحقیقی نتیجه گرفتند هر چه استفاده از اینترنت افزایش یابد، میزان اضطراب، افسردگی و استرس دانش آموزان افزایش می یابد و با افزایش استفاده از اینترنت، کیفیت زندگی دانش آموزان کاهش می یابد. مرتضایی و رحیمی نژاد (۱۳۹۵) نتیجه گرفتند متغیرهای احساس انسجام و سبک اطلاعاتی رابطه معکوس و سبک سردرگم اجتنابی به طور مستقیم تغییرات اعتیاد به اینترنت را پیش بینی می کنند. بعلاوه، انسجام ضعیف، افزایش هویت سردرگم اجتنابی و کاهش هویت اطلاعاتی با اعتیاد به اینترنت دارای رابطه هستند. موسوی و شفیق (۱۳۹۶) در پژوهش خود نتیجه گرفتند میزان اعتیاد به موبایل در جوانان تهرانی تقریباً در سطح متوسط است سن و وضع تأهل، سرمایه های اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی با میزان اعتیاد به موبایل رابطه معنادار دارند. در مجموع، متغیرهای تحقیق توانسته اند ۴۹٪ از تغییرات اعتیاد به موبایل را در جوانان تهرانی تبیین نمایند. عزیزی و همکاران (۱۳۹۴) نتیجه گرفتند بعد برون گرایی شخصیت، تهییج پذیری و تجربه پذیری با اعتیاد اینترنتی رابطه دارند. فلاحی و همکاران (۱۳۹۴) نتیجه گرفتند فراتر از ویژگی های جذاب اینترنت، عوامل فردی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی نیز علل جذب به فضای مجازی است. پاشایی و همکاران (۱۳۸۷) نیز دریافتند تجربه ایده آل جوانان، سبک زندگی، حصار تنهایی و دگردیسی جسمی و روانی محورهای استفاده از فضای مجازی هستند.

عبدالسلام^۱ و همکاران (۲۰۱۹) در پژوهشی به شیوع و فراوانی اعتیاد اینترنتی در میان دانشجویان دختر پرداختند. آنان نتیجه گرفتند حدود ۵۰ درصد دانشجویان به اعتیاد اینترنتی معتدل یا شدید مبتلا هستند. همچنین مهم ترین پیش بینی کننده اعتیاد اینترنتی آنان زمان خواب و نیمه های شب برای استفاده از اینترنت است. سیمسک^۲ و همکاران (۲۰۱۹) در پژوهش مقایسه ای بین دانش آموزان متوسطه و دانشجویان دریافتند که میزان اعتیاد به

1. Abdel-Salam
2. Simsek

رسانه‌های اجتماعی در بین دو گروه در حد متوسط است و تفاوت‌های خاصی بین آن‌ها وجود ندارد؛ اما به لحاظ جنسیت، زمان استفاده و نوع مدرسه یا نوع دانشگاه تفاوت وجود دارد. مہامونتری^۱ و همکاران (۲۰۱۸) در پژوهشی با بررسی اعتیاد اینترنتی در جوامع روستایی نتیجه گرفتند دانش‌آموزانی که اعتیاد اینترنتی داشتند در امتحانات نسبت به هم‌تایان فاقد اعتیاد خود بیشتر ناکام بودند. همچنین دوست‌یابی جنسی، قلدری در مدرسه و مصرف مواد الکلی در بین آنان رتبه‌های بعدی بودند. برونو^۲ و همکاران (۲۰۱۴) در پژوهشی به تعیین شیوع اعتیاد اینترنتی در بین دانش‌آموزان پرداختند. آنان دریافتند حدود ۳/۹ درصد مبتلا به اعتیاد اینترنتی هستند. بعلاوه بیش‌ترین نوع استفاده بازی‌ها و ارتباطات آنلاین بوده است. مہاجلو و ویج میلکا^۳ (۲۰۱۷) در پژوهشی با رویکرد آسیب‌شناسی اعتیاد اینترنتی نتیجه گرفتند اعتیاد در بین نوجوانان آمریکا رو به افزایش است. گدام^۴ و همکاران (۲۰۱۸) در پژوهشی دریافتند جنسیت، وضعیت ورود به سیستم اینترنت، پیوندهای عاطفی و ناهنجاری‌های روان‌شناختی مهم‌ترین پیش‌بینی‌کننده‌های اعتیاد به اینترنت هستند. یائو^۵ و همکاران (۲۰۱۴) در تحقیق خود نتیجه گرفتند شخصیت، رفتارهای والدین و عزت‌نفس و تأثیرگذاری نوع رفتار والدین از عوامل اصلی اعتیاد اینترنتی هستند. هاردای و تی^۶ (۲۰۰۷) نتیجه گرفتند شخصیت، تنهایی و انزوا، شبکه‌های اجتماعی، حمایت اجتماعی آنلاین و روان‌رنجوری پیش‌بینی‌کننده‌های اعتیاد روان‌شناختی هستند. لی^۷ و همکاران (۲۰۱۴) نتیجه گرفتند رابطه مستقیمی بین فراوانی بیشتر اینترنت و افزایش اعتیاد اینترنتی در بین دانش‌آموزان وجود دارد.

با عنایت به اینکه شیوع اعتیاد اینترنتی در بین نوجوانان و جوانان به‌ویژه دانش‌آموزان به یک مسئله قابل‌توجه و خاص در مطالعات پژوهشی تبدیل شده، جای تردید نیست که آسیب‌های این موضوع می‌تواند در کوتاه و بلندمدت توأم با پیامدها و آسیب‌های جدی

1. Mahamontri
2. Bruno
3. Mihajlov & Vejmelka
4. Gedam
5. Yao
6. Hardie & Tee
7. Li

همراه شود و ضعف تحصیلی دانش آموزان را شدیدتر نماید. وجه دیگر این است بی تفاوتی و منفعل بودن نسبت به موضوع اعتیاد اینترنتی دانش آموزان، نه تنها نشانه نرمال بودن مسئله نیست؛ بلکه افزایش مخاطره چندوجهی و شیوع آسیب‌های دیگری خواهد بود که اعتیاد اینترنتی مولد آن است. از طرف دیگر شناخت عمیق‌تر موضوع و به‌روزرتر کردن مطالعات حوزه موضوعی اعتیاد اینترنتی با توجه به تغییرات سریع وسایل مجازی یک ضرورت است. لذا هدف مطالعه حاضر پرداختن به مطالعه کیفی علل و پیامدهای اعتیاد اینترنتی است. سؤال اصلی نیز عبارت است از: علل و پیامدهای اعتیاد اینترنتی در بین دانش آموزان چگونه‌اند؟

روش

پژوهش حاضر در قالب پارادایم کیفی است که به دنبال درک و رخنه به جهان زیسته افراد فارغ از فرضیات پیشین است. یکی از روش‌های کیفی موسوم به نظریه مبنایی^۱ است. نظریه مبنایی روش تحقیق کیفی از نوع استقرایی است که در این روش محققان در میدان تحقیق به جمع‌آوری اطلاعات و داده‌ها پرداخته و بدین طریق نظریه شکل می‌گیرد. پیوند روش - نظریه در نظریه مبنایی بسیار مهم است و شکل‌گیری نظریه حاصل فرایند تکراری رفت‌وبرگشت بین تحلیل داده‌ها و جمع‌آوری و مفصل‌بندی است که پدیده را تبیین می‌نماید. درواقع نظریه مبنایی به دنبال درک فرایندهای اجتماعی و روانی رفتارها است؛ اینکه افراد چگونه و چرا دست به چنین اعمالی می‌زنند (کورین و اشتراوس، ۲۰۰۸). لذا مطالعه اعتیاد اینترنتی نیز با این شیوه بسیار مطلوب است (آکسوی^۲، ۲۰۱۸) و می‌توان علل و شرایط متعامل در ایجاد پدیده را تعیین و تبیین نمود.

محیط پژوهش حاضر شامل دانش آموزان پسر متوسطه دوم شهرستان دهلران در سال تحصیلی ۹۸-۱۳۹۷ است که حجم نمونه برگرفته از آن بر اساس قاعده «اشباع نظری»^۳ است. این قاعده ناظر بر این است مصاحبه‌ها تا جایی ادامه پیدا کنند که از حد کفایت به بعد، دیگر اطلاعات جدیدی حاصل نمی‌شود و به‌نوعی تکرار مطالب و مفاهیم قبلی است (آلدایت و

1. Grounded theory
2. Aksoy
3. Theoretical saturation

ناوینک^۱، ۲۰۱۸). با این اوصاف با تعداد ۲۵ دانش‌آموز (۸ دانش‌آموز دهم، ۹ نفر یازدهم و ۸ نفر پایه دوازدهم)، (مطابق جدول ۱) مصاحبه‌های عمیق و نیمه ساختاریافته انجام گرفت. همچنین در نظریه مبنایی، روش نمونه‌گیری هدفمند^۲ است. در این تکنیک محقق عالمانه سوژه‌ها و یا منابع داده‌ای را انتخاب می‌کند که دارای شناخت یا تجاربی خاص در مورد پدیده هستند تا بدین شکل پاسخگوی سؤالاتش باشد (چارمز و برانت^۳، ۲۰۱۱). در این راستا، به‌منظور تعیین دانش‌آموزانی که مبتلا به اعتیاد اینترنتی بودند از چند راهبرد مشاهده‌ای استفاده شد. ابتدا مشاهده هدفمند دانش‌آموزان در طول سال تحصیلی^۴ و گفت‌وشنود مستقیم با آنان در مورد میزان ساعاتی که در فضای مجازی پرت‌زنی می‌نمایند؛ دوم، زیر نظر گرفتن برخی دانش‌آموزان که چشمان خواب‌آلود^۵ و کسل داشتند و راهبرد دیگر استفاده از پرسشنامه استاندارد اینترنتی یانگ (مطابق جدول ۲) بود که نشان داد میانگین وابستگی به اینترنت در حد شدید یعنی ۸۳ از ۱۰۰ است که بیانگر وابستگی اینترنتی در بین نمونه انتخاب شده است. لذا بر اساس این راهبردها دانش‌آموزان هدف شناسایی شدند. همچنین برای تعیین اعتبار در نظریه مبنایی از استراتژی «کنترل توسط اعضا»^۶ استفاده شد که به دنبال بازنمایی مفاهیم و مضامین به دست آمده از منظر مشارکت است (نابل و اسمیت^۷، ۲۰۱۵). برای باورپذیری نیز از استراتژی «گفتگو با هم‌تایان»^۸ یا «میزان بیرونی»^۹ استفاده شد. متن مصاحبه‌ها و یافته‌ها در اختیار یک یا چند صاحب‌نظر روش کیفی که ارتباط و مشارکتی از قبل در مطالعه نداشته‌اند قرار گرفت تا ضمن تطبیق فرایند به نقادی آن نیز پردازند و نقاط کور و حساسیت‌های مفهومی را مجدد مورد بازبینی قرار دهند.

1. Aldiabat & Navenec

2. purposive sampling

3. Charmaz & Brayant

۴. لازم به ذکر است مشاهده‌کننده بنا بر شغل دبیری به‌عنوان مشارکت‌کننده نسبتاً چندساله از محیط پژوهش تناسب و

مزیت مشاهده در روش را هموار نمود.

۵. برخی دانش‌آموزان هنگام تدریس به خواب عمیق فرومی‌رفتند و یا آگاهانه از دبیر خود می‌خواستند اجازه دهد

بخواهد و بی‌ادبی تلقی نشود.

6. member checking

7. Noble & Smith

8. conversation with peers

9. external audits

نحوه انجام مصاحبه‌ها بدین صورت بود که بعد از شناخت و تعیین دانش آموزان هدف، در زمان‌های مقتضی^۱ از دانش آموزان در محل کلاس و یا در زمان‌های محیط آرام مدرسه مصاحبه‌ها انجام می‌شدند. ابتدا هدف اصلی مصاحبه تشریح می‌شد و سپس اجازه شرکت در مصاحبه از سوی مشارکت شونده و رضایت آگاهانه گرفته می‌شد. سؤالات با طرح مباحثی کلی از دنیای فضای مجازی (مانند می‌شه نظرت رو در مورد زندگی با فضای مجازی بگی و ...) شروع می‌شد و در فحوای سؤالات به تدریج سؤالات جزئی (مانند هر موقع گوشی دست می‌گیری بدنت در چه حالت‌هایی قرار می‌دی ...) و هر سؤالی که می‌توانست بر غنای شناخت موضوع بیفزاید مطرح می‌شد. در واقع سعی بر این بود فضای مصاحبه صمیمانه و درعین حال متمرکز بر موضوع اصلی باشد. طول مصاحبه‌ها بسته به کیفیت سخنوری مشارکت شونده به‌طور میانگین ۳۵ دقیقه بود. در حین انجام مصاحبه، نکات و کلیدواژه‌های مهم یادداشت و توجه بیشتر می‌شد و دیگر سخنان با گوشی همراه ضبط می‌شد تا بعد از پایان مصاحبه سخنان تبدیل به متن، تعدیل و تحلیل شوند. با اتمام و حصول نقطه اشباع نظری (۲۲ مورد مصاحبه) جهت اطمینان بیشتر ۳ مصاحبه مازاد انجام شد. تمامی متون و داده‌های کدبندی‌شده موازی با اجرای مصاحبه، مورد پالایش قرار گرفتند. شایان ذکر است برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از سه نوع کدگذاری باز، محوری و انتخابی استفاده شد. در کدگذاری باز هیچ‌گونه محدودیتی وجود نداشت تمامی جملات/پاراگراف‌ها و حتی کلمات کدگذاری شدند سپس کدهای مشابه تقلیل داده شدند. بر این اساس، تعداد ۵۵ مفهوم شکل گرفت. سپس در کدگذاری محوری تمامی کدهای پیشین (باز) در ۹ طبقه تقلیل و آرایش یافتند و درنهایت کد نهایی با استناد به مقولات اصلی پیشین، «اعتیاد اینترنتی به‌مثابه همدرد دردساز» به‌عنوان مقوله هسته و مرکزی شکل گرفت. مقوله هسته مقوله‌ای انتزاعی و تحلیلی‌تر است و می‌تواند نمای تمام مقولات پیشین باشد. در پایان نیز تمامی مقولات در قالب مدل پارادایمی علل، زمینه‌ها، راهبردها و پیامدها ترسیم و ارائه شدند (شکل ۱).

۱. ترجیحاً زمان‌های فراغت دانش آموزان و ساعات درسی فاقد دبیر - توسط یکی از مصاحبه‌کنندگان که خود دبیر شاغل در مکان مصاحبه‌ها بود و به‌طور مستمر احوالات و رفتارهای دانش آموزان را رصد نموده است.

علل و زمینه‌های اعتیاد اینترنتی در بین دانش‌آموزان: ارائه ...

جدول ۱. میانگین اعتیاد اینترنتی دانش‌آموزان هدف

میانگین	فراوانی (نفر)					گویه‌ها
	۱ تا ۳	۴ تا ۶	۷ تا ۹	۱۰ تا ۱۲	۱۳ تا ۱۵	
۷۹	۷	۵	۸	۳	۲	چند وقت یک بار، طولانی‌تر از آنچه می‌خواهی در اینترنت می‌مانی؟
۸۶	۴	۹	۷	۴	۱	چه میزان، از انجام کارهای شخصی‌تان صرف‌نظر می‌کنید تا زمان بیشتری را در اینترنت بمانید؟
۸۶	۶	۷	۴	۴	۴	چه میزان، همچنان بودن در اینترنت را به گذراندن وقت با خانواده و یا دوست نزدیک ترجیح می‌دهید؟
۸۴	۶	۵	۱۰	۳	۱	چقدر به دنبال ایجاد ارتباط با کاربران اینترنتی جدید هستید؟
۷۳	۳	۷	۵	۵	۵	چند وقت یک بار، خانواده‌ات از مدت زمانی که در اینترنت می‌مانی ناراضح می‌کنند و عصبانی می‌شوند؟
۸۸	۹	۴	۵	۴	۳	چقدر، مقدار زمانی که در اینترنت صرف می‌کنید موجب می‌شود «تکالیف درسی‌تان» فراموش بکنید یا خوب انجام ندهید؟
۷۹	۷	۴	۷	۵	۲	چقدر قبل از انجام هر کار ضروری، تلگرام، فیس‌بوک و ... خود را چک می‌کنید؟
۷۷	۳	۷	۸	۳	۴	چند وقت یک بار پرداختن به اینترنت، موجب ایجاد مشکل در کارت می‌شود؟
۸۲	۵	۷	۶	۴	۳	چه میزان، وقتی اطرافیان ازت می‌پرسند توی اینترنت چکار می‌کنید، حالت پنهان‌کاری می‌گیرید و چیزی مخفی می‌کنید؟
۷۳	۳	۴	۹	۶	۳	چند وقت یک بار سعی می‌کنید خودت را از دست افکار آزاردهنده در زندگی با کار اینترنت خلاص کنی؟
۸۸	۵	۹	۶	۴	۱	تا چه حد، کار با اینترنت را زودتر از زمانی که قصد داشتید شروع می‌کنید؟

سال چهارم، شماره ۱۴، بهار ۹۷

میانگین	فراوانی (نفر)					گویه‌ها
	بیش از ۵	۴	۳	۲	۱	
۸۹	۵	۸	۹	۲	۱	چند وقت یک‌بار، فکر می‌کنید که زندگی بدون اینترنت برات آزاردهنده و خسته‌کننده می‌شود؟
۸۸	۵	۸	۸	۳	۱	هرچند وقت یک‌بار، زمانی که در اینترنت هستی و کسی مزاحمت شود، ناراحت می‌شوی و به‌طور ناگهانی فریاد می‌زنی؟
۷۴	۵	۴	۸	۴	۴	چقدر، خوابت را به خاطر اینکه شب تا دیروقت در اینترنت بودی از دست می‌دهی؟
۸۵	۶	۴	۱۰	۴	۱	چه میزان، وقتی که در اینترنت نیستید احساس می‌کنید که بدجوری فکر در پی آن است و هوس رفتن به اینترنت دارید؟
۸۷	۵	۷	۷	۲	۴	هرچند وقت یک‌بار، به خودت می‌گویی «فقط چند دقیقه دیگر» موقع رفتن به اینترنت است؟
۷۴	۶	۲	۶	۷	۴	تا چه حد سعی می‌کنید مدت‌زمانی را که در اینترنت هستی را کوتاه کنید، اما نتوانستی؟
۸۲	۶	۴	۹	۳	۳	هرچند وقت یک‌بار، سعی می‌کنید مدت‌زمانی که در اینترنت بودی را از دیگران پنهان کنید؟
۸۴	۶	۶	۷	۳	۳	چقدر، گذراندن وقت با اینترنت را بر بیرون رفتن با دیگران ترجیح می‌دهی؟
۸۵	۴	۴	۹	۴	۴	چه میزان، احساس می‌کنید که وقتی در اینترنت نیستید افسرده یا عصبی هستید، درحالی‌که این احساس‌ها وقتی به اینترنت می‌روید از بین می‌روند؟
۸۳,۰۴						

جدول ۲. برخی از مشخصات دانش‌آموزان نمونه مصاحبه

پایه تحصیلی	معدل سال پیش	وسیله/ابزار اتصال	سواد والدین	
			پدر	مادر
۱ دوازدهم	۱۱,۴۴	تبلت	دیپلم	-
۲ دوازدهم	۱۳,۲۲	موبایل	لیسانس	-
۳ دهم	۱۴	موبایل	زیر دیپلم	زیر دیپلم
۴ یازدهم	۱۲,۵	لپ‌تاپ	لیسانس	ارشد
۵ دوازدهم	۱۱	لپ‌تاپ	زیر دیپلم	لیسانس
۶ یازدهم	۱۲,۳۳	موبایل	زیر دیپلم	کاردانی
۷ یازدهم	۱۲,۳۳	موبایل	زیر دیپلم	دیپلم
۸ یازدهم	۱۴	موبایل	لیسانس	دیپلم
۹ دهم	۱۳	تبلت	ارشد	دیپلم
۱۰ دهم	۱۳,۵	موبایل	ارشد	کاردانی
۱۱ دوازدهم	۱۵,۵	لپ‌تاپ	زیر دیپلم	کاردانی
۱۲ دوازدهم	۱۱,۵۶	کامپیوتر	کاردانی	-
۱۳ یازدهم	۱۱	موبایل	-	دیپلم
۱۴ دهم	۱۲	لپ‌تاپ	کاردانی	زیر دیپلم
۱۵ دهم	۱۲	موبایل	زیر دیپلم	زیر دیپلم
۱۶ دهم	۱۳,۸۷	موبایل	دیپلم	زیر دیپلم
۱۷ یازدهم	۱۲,۶۷	کامپیوتر	لیسانس	لیسانس
۱۸ دوازدهم	۱۲	تبلت	دیپلم	لیسانس
۱۹ یازدهم	۱۲	تبلت	زیر دیپلم	-
۲۰ یازدهم	۱۳,۳۳	موبایل	لیسانس	دیپلم
۲۱ یازدهم	۱۱,۷۶	موبایل	-	دیپلم
۲۲ دوازدهم	۱۲,۴۴	موبایل	-	دیپلم
۲۳ دهم	۱۱,۶۱	موبایل	دیپلم	زیر دیپلم
۲۴ دهم	۱۳	تبلت	کاردانی	-
۲۵ دوازدهم	۱۴	موبایل	دیپلم	زیر دیپلم

جدول ۳. کدبندی باز، محوری و انتخابی

کدبندی انتخابی	کدبندی محوری	کدبندی باز	نمونه جمله
کدبندی انتخابی	فضای ایده آل عاطفه گرایی	لذت گرایی	خیلی لذت داره وقتی میرم توش [اینترنت]
		فضای لذت بخش	اینترنت محیط لذت بخش توش ی عالمه خاص هست
		لذت پورنو	اینستاگرام عشقم هست چون عکس های سکسی خوشگل پیدا می کنی هر چی بخوای
		آرام بخش مجازی	بیشتر اوقات بی حالی حوصله نداری میگی برم اینترنت فراموش کنی
		خود سروری مجازی	اینترنت دنیایی هست که خودت همه کاره هستی کسی بت دستور نمی ده
		رهایی و آسودگی	کسی کارت نداره و نمیتونه هم داشته باشه
		دوست یابی میلی (جنسی)	توی اینترنت همه چیز هست [دختر] اینترنت دنیایی آزاد هست با هر کی دلت بخواد و اون بخواد او کی میشی [رابطه دوستی]
		سبک زندگی	میتونی هر چی عکس اون شکلی میخوای پیدا کنی هر چی میخوای میشه پیدا کنی خیلی از آرزوها در اینترنت برام انجام میشن
		دست انداختن مجازی	میتونی کسی پیدا کنی سر به سرش بذاری
		زمان پر کنی	اینترنت وقتت پر میکنه و سرگرم میشی
کدبندی انتخابی	سبک زندگی	بیکاری مضاعف	بیکاری و بی حوصلگی بی هدفی خیلی هست خب اینترنت جبراناش میکنه
		سبد غذای مجازی	اینترنت طوری هست نمیشه در از سبد غذایی حذفش کرد
		منش رسانه ای	تبلیغات خود رسانه ملی از صبح تا شب ایرانسل و همراه اول رایگان تبلیغ میکنه
		بی قراری مولد	جوری شده انگار همیشه حس می کنی نا آرامی و راحت نیستی
کدبندی انتخابی	گریز از خود بودن	اوقات پر کنی	شرایط جوری هست بیشتر اوقات بیکاریم وقت رو با چی پر کنیم؟

کدبندی انتخابی	کدبندی محوری	کدبندی باز	نمونه جمله
		تنهایی	حس تنهایی آدم میکنه از اینترنت بهتر چی هست از تنهایی درت میاره
		همدردی	خیلی اوقات کسی تو رو درک نمیکنه و فقط اینترنت درکت میکنه
		پرسه زنی	بعضی موقع ها آدم می‌ره اینترنت همین جوری
		درد چشمی	با همون دست که روی صفحه گوشی هست چشمم فشار میدم
		اختلال و سرگیجگی	بعضی موقعا سردرد بد می‌گیرم
	اختلالات جسمی	طنین درد	گاهی بدنت آنقدر درد میگیره بعدش مجبور میشی جات عوض کنی
		اختلال وعده غذایی	صبح دیر بیدار میشم فرصت نیست صبحانه بخورم و میرم مدرسه
		چالش‌های لم‌گرایی	دراز می‌کشم یا کمی خمیده گوشی دستم می‌گیرم
		وابستگی شدید	برام سخته وقتی اینترنت رو تمام کنم
	اختلالات جنسی	تحریک میل جنسی	بیشتر اوقات دست خودم نیست میل جنسیم زیاد میشه
	سه‌گانه	وابستگی جنسی	چند تا رفیق دارم [دختر] باید همیشه باشون باشم
		احساس رخوت شدید	بعضی وقت‌ها احساس شدید خستگی دارم و نمیدونم چطورم
		سرسپردگی	اینترنت جوری هست اون [اینترنت] بت میگه کی برو ازش بیرون
	اختلالات روانی	حس جسمندی	وقتی بیرون اینترنت هستی احساس می‌کنی چیزی از جانت و جسمت جا مونده
		اختلال وسواسی	حی میگم خبری اومده گوشی رو باز می‌کنم
		حس هم‌بودگی	اینترنت نیاز درونی هست نمیشه نباشه
		ورزش مجازی	قبلاً همیشه فوتبال بازی می‌کردم الان گوشی خریدم بجاش اینترنت بازی می‌کنم

کدبندی انتخابی	کدبندی محوری	کدبندی باز	نمونه جمله
		بی تحرکی فیزیکی	قبلاً زیاد ورزش می کردم الان بیشتر پای اینترنت هستم
		ارجاع پرسه زن	گاهی اصلاً نمیدونی میخوای بری اینترنت چکار کنی
		مدیریت دور زدن	آگه سایتی فیلتر باشه از فیلتر شکن استفاده می کنم
		آنلاین تمام قد	توی خونه همیشه آنلاین هستم نمیتونم خاموش کنم
	مدیریت اتصال	اینترنت جایگزین	وقتی اینترنت خونه یا گوشیم قطع میشه میرم از وای فای همسایه استفاده می کنم
		پرخاشگری مشروط	دوس ندارم موقعی که سرم گوشی هست کسی مزاحم شه ممکنه عصبانی بشم گفتم بشون [خانواده] موقع تماشای فیلم کارم نداشته باشن و الا عصبانی میشم
		ژست سلامتی	میگن وای فا برای سلامتی بد هست خب کسی گوش میده
		سرسپردگی تکالیف	راستش تا میرم خونه و پای گوشی هستم بعد که میخوام درسم بخونم احساس خستگی می کنم دیگه میمونه برای روز بعد و آخرش نمیخونم
	اهمال کاری نظام مند	نظام توجیه	آگه معلم بگه چرا درست نخوندی میگم مریض بودم خانواده مریض داشتیم
		تلاقی خوب	تقریباً درس مشکلی ندارم چون معلما زیاد وقت نمی کنند پرسند والا بدبخت می شدم
		آموزش یار بی هدف	کلاً واسه درس خوندن اینترنت خوبه ولی فراموش می کنی چکار بکنی
	واپس زنی نظام مدرسه	خواب مدرسه ای	پیش میاد در کلاس خوابم اومده ولی معلم درک کرده
		حضور و غیاب مشروط محور	صبح موقع مدرسه سخته بیدارشم اگر نتونم مدرسه نمیرم

کدبندی انتخابی	کدبندی محوری	کدبندی باز	نمونه جمله
		احتیاط در مدرسه	توی مدرسه گوشه‌گوشی قایمکی میارم ولی توی کلاس باز نمی‌کنم تا ازم نبرن
		ترجیح اینترنت	توی اینترنت بیشتر از مدرسه چیز هست و مهم تره
جو صمیمت زدا		محیط نا ارضاکننده	کلاً با اینترنت راحت تا دوستانی که همش معلوم نیست چی ممکنه
		الگوی خانواده	خانواده همه سرشون گوشیه
		نصایح صوری	والدین میگن کمتر اینترنت برو ولی همین جور چیزی میگن
		حس تنهایی	وقتی اینترنت نباشم انگار تنهام خیلی تنها
تسهیلگر چندبعدی		سهولت و مدیریت	اینترنت باعث میشه چیزهایی بخری بدون خودت اونجا مراجعه بکنی
		تماشا	فیلم رو میتونی راحت دانلود کنی و هر وقت دوس داشتی تماشا کنی
		کنجکاوی ساز	از همه جا میشه سر در بیاری
		سهولت خرید شارژ	خرید شارژ ارزونه تمام بشه زود می‌خرم

یافته‌ها

علل: فضای آیده‌آل عاطفه‌گرایی تا فضای آیده‌آل ارضای نیازها
نیاز و ماهیت درونی انسان به گونه‌ای است که نسبت به محیط اطراف و پاسخگویی به نیازهایی متنوع خود سیری ناپذیر است و مدام در پی مجهولات است. فضای مجازی در حال حاضر چنان مملو از معلومات و مجهولات است که به‌عنوان یگانه فضای جذاب برای افراد تبدیل شده است. اینترنت بین درون و بیرون فرد پیوند برقرار می‌کند. در واقع اینترنت به‌عنوان فضای آرمانی ذهن‌ها عمل می‌کند و همین جذابیت چنان است که گاهی افراد، خودکنترلی خود را نسبت به آن از دست می‌دهند. بررسی و مرور متون مصاحبه‌ها نیز نشان داد مصاحبه‌کنندگان در موارد بسیار زیادی در توجیه دلایل خود نسبت به استفاده مفرط و

آسیب‌زا از اینترنت به نوعی فضای آینده‌آل تا فضای ارضا محور اشاره کردند. برای نمونه مشارکت‌کننده ذیل معتقد بود:

«لذتی که در اینترنت بم دست می‌ده هیچ جای دیگه برام نداره یعنی توی اینترنتی آرامش بت دست می‌ده با کسی جروبحث نمی‌کنی اعصابت خراب شه... توی اینترنت هر چی بخوای میشه ببینی و پیدا کنی واسه من از این بهتر نیست آسوده میشم... (مشارکت‌کننده ۱)».

«راستش منی جوری رفیقی (دختر) دارم نمیتونم چند دقیقه ازش بی‌خبر باشم. با هم می‌حرفیم عکس برای هم می‌فرستم. توی چت روم‌ها باش آشنا شدم مدتی هست به هم وابسته شدیم نیاز هم رو برطرف می‌کنیم (مشارکت‌کننده ۸)».

«ببینید شما ممکنه حضوری نتونی نیازها برطرف کنی کسی گیر بده والدین یا دیگرانی ولی توی اینترنت دیگه این محدودیت‌ها رو نداری هر چی می‌خوای بسم‌الله... (مشارکت‌کننده ۴)».

«من دلیم همینه اصلاً این جور بگم لحظه‌شماری می‌کنم برم اینترنت تا روح و جسمم آروم کنم نیازهام برطرف کنم جوری که می‌خوام واسه همینه اینترنت جزئی از جسمم شده (مشارکت‌کننده ۵)».

با دقت در روایات فوق، می‌توان دریافت محیط امن و ارضا‌کننده نیازها در دیدگاه مشارکت‌کنندگان اینترنت به اشکال مختلف است. به عبارتی مشارکت‌کنندگان معتقدند علت اصلی جذابیت فضای اینترنت همین پاسخگویی نیازها و عواطف غیرحضوری و در فضایی با قابلیت امنیت بالا است.

علل زمینه‌ای: گریز از در خود بودن و تسهیلگر چندبعدی

علل زمینه‌ای شرایطی است راهبردها و اقدامات تحت آن، به اداره پدیده می‌پردازند. مضمون «گریز از در خود بودن» شامل چند مؤلفه «اوقات پرکنی»، «تنهایی»، «همدردی» و «پرسه‌زنی» است که در درون‌مایه معنایی خود، نوعی اجتناب از فردیت و تنهایی به همراه دارد. اظهارات ذیل به خوبی نشان می‌دهند که مضمون شناسایی شده چگونه در دیدگاه مشارکت‌کنندگان تعبیر می‌شود:

«با ورود به اینترنت زمان بیکاریت پر میشه... کار که نیست و تنها جایی که میشه کار پیدا کرد اینترنت [مشغول شدن و سرگرمی] هست... بالاخره چکار میشه کرد وقتی حوصله هیچی نداری (مشارکت کننده ۳)». «خیلی موقع‌ها دوس داری کسی باشه باش راحت باشی بحرفی و حرف بزنی و بشنوه... ولی کسی این طور واست پیدا نمیشه با خودت میگی همدرد اینترنت هست اونجا میتونی ی طرفه با کسی یا چیزی بحرفی، چت کنی، ویدئو بزنی و کلی چیزهای دیگه... خب اینترنت اینجا چقدر خوبه (مشارکت کننده ۲۲)». «من شاید بگم بیشتر وقت‌ها کاری ندارم خودم هم نمی‌دونم چرا حی باید سرکی توی اینترنت بکشم انگاری عادت کردم سرک بکشم (مشارکت کننده ۱)». «تنهایی سخته وقتی خودت تنهایی به خصوص توی خونه کسی نیست پیشت دیگه چه بخوای چه نخوای اینترنت بهترین دوستت میشه باید بری توش... اون لحظه آگه برق نباشه شارژ نباشه هر جور شده جور می‌کنی تا از تنهایی در بیای (مشارکت کننده ۲۰)».

مفهوم مهم دیگر در بیان دلایل زمینه‌ای اعتیاد اینترنتی، خدمات گسترده و ارزان و همه‌جایی اینترنت هست. در واقع اینترنت امروزه خدمات گسترده و متنوعی با شتاب بالا و در کمترین زمان ممکن انجام می‌دهد. مشارکت کننده زیر معتقد بود:

«بین شما در چند دقیقه میتونی هر چی لازم داری بخری و دریافت کنی... شارژت تموم میشه بخری جنسی میخوای بخری بخر... خب کدوم آدم عاقل میره حضوری بخره زندگی الآن یعنی اینترنت و بدون اینترنت یعنی همه‌چیز مخروبه هست (مشارکت کننده ۹)». یا مشارکت کننده دیگری اشاره کرد:

«الآن جهان بدون اینترنت امکان نداره شما هر چی بخوای از خریدن تا چیزهای دیگه موردنیازت با اینترنت اوکی میشه و کارت راحت میشه (مشارکت کننده ۷)».

علل مداخله‌گر (سبک زندگی و جو صمیمیت‌زدا)

شرایط مداخله‌گر، شرایط وسیع و عام فرهنگ، فضا و غیره است که به‌عنوان یک تسهیلگر و محدودکننده راهبردها عمل می‌کند. این شرایط، اجرای راهبردها را تسهیل و تسریع کرده و یا به شکل مانع عمل می‌کند. در پژوهش حاضر علل مداخله‌گر شامل «سبک زندگی» و «جو صمیمیت‌زدا» هستند. سبک زندگی شامل «بیکاری مضاعف»، «سبک غذای

مجازی»، «منش رسانه‌ای» و «بی‌قراری مولد» و مضمون صمیمیت زدایی در درون خود «محیط نارضا کننده»، «الگوی خانواده»، «نصایح صوری» و «حس تنهایی» است. امروزه بسیاری از صاحب‌نظران فضای مجازی را نوعی سبک زندگی جدید می‌دانند که به بخش واقعیت زندگی تبدیل شده است. در پژوهش حاضر نیز این مضمون مورد تأکید مشارکت‌کنندگان زیادی بود. اظهارات و دیدگاه‌های زیر قابل تأمل هستند:

«اینترنت طوری شده که از غذا واسه ما مهم‌تر شده شایدی وعده‌غذا بتونی حذف کنی و نخوری و یا دیرتر بخوری ولی اینترنتی غذای روح شده و ساده نیست بش نرسی... واقعیت همینه اینترنت انگار شده‌ی وعده غذایی مهم و حتی مهم‌ترین نوع غذا واسه سیر شدن روحی و سردر آوردن از همه چیز (مشارکت‌کننده ۴)». «بیند شما داری ی فیلم یا فوتبال رو نگاه می‌کنی چقدر از رسانه‌های مختلف خود صداوسیما اینترنت و گوشی و اینا تبلیغ میکنه [!] همش طوری تبلیغ میکنه که مردم سرگرم همین اینترنت باشن این قدر تبلیغ صداوسیما در مورد اینترنت، سیم‌کارت رایگان و ... هست در مورد آموزش و چیزهای مورد علاقه جوانان خبری نیست پس چطور جوانان معتاد اینترنت اون هم به همین سهولت و راحتی نشن [؟] (مشارکت‌کننده ۸)».

«حالم به شکلی شده همیشه بی‌قرارم و آرام نیستم انگار از چیزی می‌ترسم همیشه این‌طور میشم فکر می‌کنم کسی تهدیدم میکنه بعضی وقتا فکر می‌کنم زندگی همینه (مشارکت‌کننده ۱۱)».

شما توی خانواده وقتی هستی همشون سرشون به گوشی هست پدرم از همه بدتر و مادرم هم همین جور خب وقتی اینجوره پس بچه‌ها چکار کنند نگاه والدین کنن خب اونا همی گوشه دراز میشن میرن سرشون به گوشی می‌کنند. یا بیرون دوستات ارزش ندارن باشون خیلی بگردی دنبال رفتارهایی میرن که بدتر از خیلی چیزاست (مشارکت‌کننده ۱۵)». «میتونم بگم خانواده‌ها همه این جور شدن پدر و مادر میگن کمتر سرت به گوشی باشه تبلت رو بذار کنار برو به درسات برس مگه درس و ... نداری [تو] بعدش می‌بینی خودشون ی کلمه با هم حرف نمیزنن همش کانال و چت و... هستند (مشارکت‌کننده ۱۲)».

زوایا و اظهارات مطرح‌شده حاکی از این دارند که سبک زندگی و جو صمیمیت‌زدا مضامینی هستند که مشارکت‌کنندگان به‌عنوان علل مداخله‌گر در اعتیاد اینترنتی خود مورد مذاقه قرار داده‌اند. به‌طور کلی این دو علل توانسته‌اند تا حد زیادی بستری برای تسهیلگری بروز اعتیاد اینترنتی داشته باشند.

راهبرد (استراتژی‌ها): واپس‌زنی نظام مدرسه، اهمال‌کاری نظام‌مند و مدیریت اتصال استراتژی‌ها که در واکنش به پدیده شکل می‌گیرند ناظر بر انواع واکنش‌های سوژه‌ها در مقابل پدیده تحت شرایط خاصی هستند. در پژوهش حاضر سه راهبرد «واپس‌زنی نظام مدرسه»، «مدیریت اتصال» و «اهمال‌کاری نظام‌مند» شناسایی شدند. سه درون‌مایه اصلی راهبردی، متشکل از انفعال‌گرایی به مدرسه و نظام مدرسه تا چگونگی واکنش به استفاده مداوم از اینترنت و مواجهه با فضای اینترنت است. مشارکت‌کنندگان به‌طور واضح بیان داشتند که چگونه واکنش‌هایی در برخورد با شرایط اعتیاد اینترنتی از خود بروز می‌دهند. مشارکت‌کننده‌ای در مورد چگونگی خواب و حضور غیاب مدرسه از نوعی «حضور و غیاب مشروط محور» چنین خاطر نشان ساخت:

«من بیشتر اوقات صبح مشکل بیدار شدن دارم چون تا دیروقت شب با گوشی همراه خود هستم و نزدیک‌های صبح می‌خوابم دیگه سخت میشه بیدارشم و آماده مدرسه - خیلی وقتا تونستم میرم و اگر نتونستم نمی‌رم یا ساعت آخر کلاس می‌روم (مشارکت‌کننده ۱۹)».

همچنین دیگری صادقانه روشن ساخت چگونه در مدرسه جبران خواب می‌نماید (خواب مدرسه‌ای):

«راستش من توی کلاس بیشتر اوقات خوابم خوشبختانه کسی مزاحم نمیشه [معلم] شب زیاد با گوشی بازی می‌کنم و صبح به هزار بدبختی بیدار می‌شوم ولی چون به خودم می‌گم به مدرسه که برسم اونجا میتونم بخوابم خیالی نیست... (مشارکت‌کننده ۱۷)».

مشارکت‌کننده دیگری اذعان کرد که با تکالیف درسی خود چگونه مواجهه می‌شود (سرسپردگی تکالیف):

«من دوس دارم تکالیف مدرسه و فعالیت‌ها رو انجام بدم خب دیگه وقتی سرت میره توی گوشی دیگه همش این جور میشه میگی چند دقیقه دیگه باشم بعدش گوشی رو کنار میذارم

همین جور حی تمدید می کنی [زمان با گوشی] آخرش این قدر توی این کانال اون کانال این شبکه اون شبکه میری یادت میره تکلیف داشتی دیگه آخرش این میشه خسته میشی میگی بعداً انجام میدم (مشارکت کننده ۱۶). همچنین مشارکت کننده دیگری اظهار نمود که آگه معلم بگه چرا توی کلاس می خوابی و [درست] هم جواب نمیدی میگم آقا دیشب یکی از اعضای خانواده مون مریض بود تا دیروقت بیمارستان بودیم (مشارکت کننده ۱۳).

با ملاحظه اظهارات و ابعاد مختلف مضامین فوق به راحتی می توان استنباط کرد که شگردها و استراتژی های دانش آموزان در قبال مدرسه از خواب مدرسه ای تا نظام توجیه دلالت بر واکنش هایی دارند که در قبال اعتیاد اینترنتی و زوایای نهفته آن بروز پیدا نموده اند. در واقع امر مکانیسم های متنوعی در ارتباط با مدرسه و تکلیف گریزی و پس زنی نظام و مقررات مدرسه به کار بسته اند.

از دیگر نکات مهم راهبردها می توان به «مدیریت اتصال» اشاره کرد. مدیریت اتصال ناظر بر مجموعه تمهیداتی است که چنانچه اینترنت تمام شود یا کسی موقع بازی با گوشی مزاحمت ایجاد نماید؛ می توان سریع و با ترفندهای مختلف آن را جبران نمود یا مانع شد. مضمون مدیریت اتصال شامل «مدیریت دور زدن»، «آنلاین تمام قد»، «اینترنت جایگزین» و «پرخاشگری مشروط محور» است. برای نمونه مشارکت کننده زیر تصریح نمود که:

«راستش من موقعی که گوشی دستم هست دوس ندارم کسی مزاحم بشه به خانواده گفتم موقع بازی با گوشی مزاحمم نشید خودشون میدونند مزاحم بشن عصبانی میشم (مشارکت کننده ۲۲)». یا مشارکت کننده دیگری معتقد بود:

«آگه شارژ اینترنت تمام بشه میشه ی جور ی از وای فای همسایه دریافتش کرد یا شگردی داره (مشارکت کننده ۲۱)». یا دیگری از شگرد مدیریت دور زن چنین گفت:

«الآن سایت های زیادی رو دولت فیلتر میکنه ولی مشکلی نیست هر چی بیاد نسخه ضد فیلترش هم میاد زود- سایت هایی که دوس دارم چیزهای مورد علاقم ببینم با فیلتر هر جور شده باز می کنم الان پسوردهای زیادی توی سایت ها هستند به راحتی میتونی سایت های خاص رو باز کنی (مشارکت کننده ۲۴)».

به‌طور خلاصه راهبردهای مطرح‌شده حاکی از مدیریت همه‌جانبه اینترنت از مدیریت تماشا تا مدیریت دفع تکالیف بودند و به‌خوبی می‌توان انواع واکنش‌های دانش‌آموزان در استفاده از اینترنت تا بی‌توجهی به تکالیف مدرسه را مشاهده کرد.

پیامدها: (اختلالات سه‌گانه)

پیامدها که حاصل راهبردهاست دلالت بر مجموعه‌ای از نتایج و پیامدهای منفی و نامطلوب در قبال پدیده هستند. در پژوهش حاضر پیامدهای سه‌گانه جسمی، جنسی و روانی یک مضمون هم‌افزای اختلال‌زا را شکل می‌دهند که حاصل اعتیاد اینترنتی دانش‌آموزان است. پیامدهای شناسایی‌شده در زیر با استناد به روایات مشارکت‌کنندگان قابل تأمل هستند:

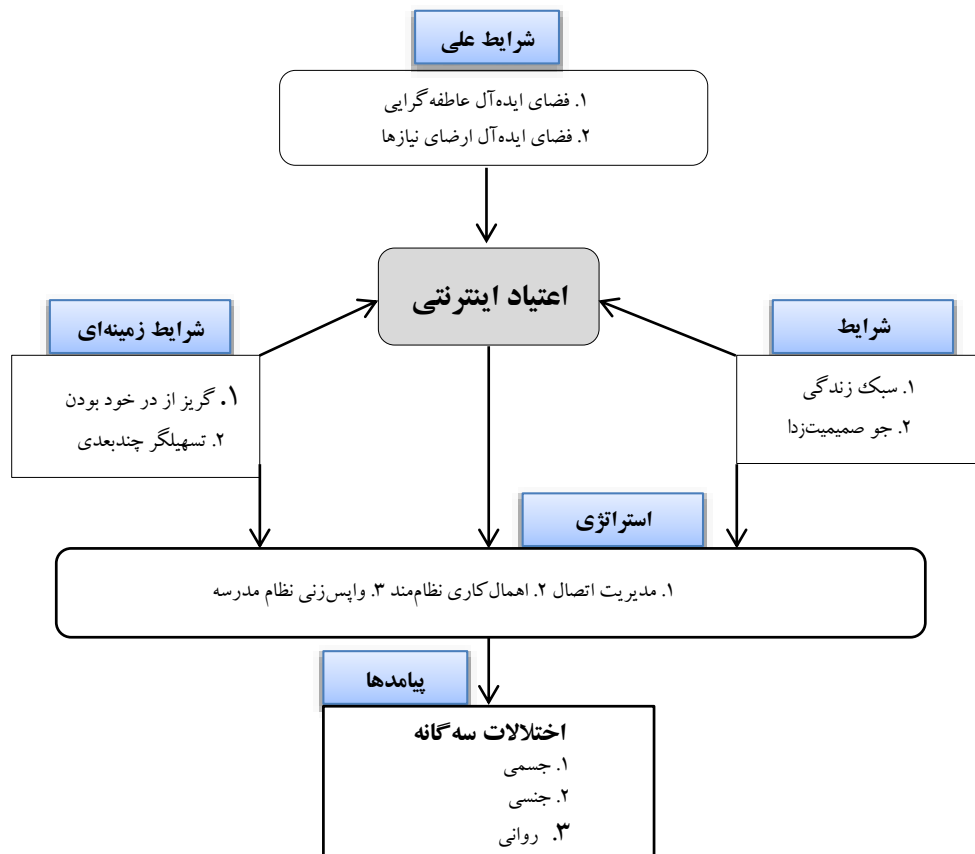
«... من جوری شدم که واقعاً واسم سخته وارد اینترنت نشم دوستایی دارم همیشه با هم چت می‌کنیم از اینستاگرام واسه هم عکس‌های خاص هم می‌فرستیم و کلی به هم وابسته شدیم (مشارکت‌کننده ۲۴)». یا مشارکت‌کننده دیگر بیان داشت: «راستش بگم با اینترنت میشه نیازهای جنسیتون تا حدی ارضا کنی بیرون ممکنه روت نشه یا مشکلی برات پیش بیاد مثلاً خانواده... ولی توی اینترنت رفیق پیدا می‌کنی می‌تونی روش حساب باز کنی و به‌عنوان شریک جنسیت هرچند مجازی هم باشه از هم لذت ببرید (مشارکت‌کننده ۱)».

«اینترنت طوری شده که واقعاً وقتی ازش بیرونی انگار حس می‌کنی چیزی از بدنت نیست انگار بخشی از بدنت یا روح نیست دنبالش می‌گردی واسه همین که همه توی اینترنت راحت هستیم وقتی توش میریم (مشارکت‌کننده ۱۹)». «من وقتی اینترنت رو خاموش می‌کنم حس بدی دارم مدام میگم الان چیز جدیدی اومده دوباره روشن می‌کنم دوباره خاموش می‌کنم همینجوری شاید صد مرتبه تکرار می‌کنم دست خودم نیست انگار حالت دیونه میشم مدام میگم ممکنه الان توی کانال برام پیام اومده باشه از رفیقا و دوست دخترم... دیگه جوری ذهنت میشه همش حس می‌کنی چیزی اومده برات (مشارکت‌کننده ۱۸)».

«من روزا کمتر توی اینترنت هستم ولی شب‌ها تا نزدیک صبح میمونم توی کانال‌ها و چیزهای دیگه ... وقتی زیاد نگاه گوشی می‌کنم سرم درد میکنه گردنم اذیت میشه چشمم تار می‌بیند و حس می‌کنم اذیت میشم زیاد (مشارکت‌کننده ۱۵)». «من لپ‌تاپ دارم اون رو روی شکمم میذارم و بازی می‌کنم وقتی خسته میشم یادم میاد باید حالت بهتر بشینم بیشتر

وقت‌ها کم‌درد دارم و احساس می‌کنم کمتر شروع به درد میکنم وقتی بلند میشم کمی بیرون میرم بهتر میشم (مشارکت کننده ۲)». انگشت دستم درد میگیره خب گوشی لمسی با انگشت دیگه باید همش بچرخونی و بالا و پایین بکنی... (مشارکت کننده ۶)».

با دقت در اظهارات و روایات مختلف مشارکت کنندگان به روشنی می‌توان دریافت که استفاده مفرط و آسیب‌زا از اینترنت با ابزارهای گوشی (به‌خصوص) و لپ‌تاپ مشکلات و پیامدهای جسمی و روانی تا جنسی برای مشارکت کنندگان ایجاد کرده است و هرکدام به بخش‌های ریز تا کلان آن اشاره نمودند. زوایای پنهان تا روشن پیامدها، همگی نشان‌دهنده اختلالات در زندگی روزانه از سرگیجگی تا حس وابستگی شدید و اختلال وسواسی، ابعاد سه‌گانه پیامدهای منفی اعتیاد اینترنتی بشمار می‌روند.



نمودار ۱. مدل پارادایمی علل، زمینه‌ها، راهبردها و پیامدهای اعتیاد اینترنتی

مقوله هسته (اعتیاد اینترنتی به‌مثابه همدرد دردساز)

با استناد به مقولات محوری شناسایی شده، مقوله هسته پژوهش حاضر «اعتیاد اینترنتی به‌مثابه همدرد دردساز» نام‌گذاری شد. این مقوله از سطح انتزاع بالاتری برخوردار است و شمولیت تمامی مقولات پیشین خود را دارد. مقوله‌ی مرکزی ناظر بر این است که علی‌رغم تمامی چالش‌ها و مشکلات متنوع تحصیلی و درسی، مشکلات جسمی، روانی و... که پیامد اعتیاد اینترنت است اما همیشه در کنار اینترنت برخی نیازهای کنشگران برطرف می‌شود. به عبارتی، اینترنت به فضایی تبدیل شده که هم مولد مشکلات بی‌شمار (عینی) و هم حلال مشکلات ذهنی و فکری (ذهنی) است. فضایی که کنشگران در نوعی توافق ضمنی با اینترنت بسته‌اند که پذیرنده هیجانات آن در کنار تمام آلام و دردهای ناشی از آن نیز باشند. این توافق ضمنی گویای آن است که امروزه اینترنت به بخش جدید جسم و روح افزوده شده و جدایی آن دو دیگر امکان‌پذیر نیست.

بحث و نتیجه‌گیری

امروزه فضای مجازی به یکی از کانونی‌ترین عناصر حیات زندگانی تبدیل شده است؛ تا حدی که کمتر کسی را می‌توان یافت از تسلط فضای مجازی بر تمامی ابعاد اقتصادی، سیاسی، فرهنگی، ورزشی و خاصه اجتماعی سخن نگوید. در کنار فرصت‌های زیاد فضای مجازی، تهدید نیز نهفته است. موضوع اعتیاد اینترنتی در همه گروه‌ها به‌خصوص نوجوانان و جوانان یکی از این تهدیدات است.

پژوهش حاضر که با هدف مطالعه اعتیاد اینترنتی صورت گرفت، با تحلیل داده‌های کیفی به ۹ درون‌مایه اصلی منجر شد که در نهایت مقوله‌ی هسته «اعتیاد اینترنتی به‌مثابه همدرد دردساز» شکل گرفت که در ادامه به تحلیل و بررسی آن‌ها پرداخته شده است.

مضمون فضای ایده‌آل ارضای نیازها و عاطفه‌گرایی بیانگر فضایی است که مشارکت‌کنندگان از آن به‌عنوان مفر و پناهی بر شرایط خود بدان می‌نگرند. روایات مطرح‌شده بر این گواه دارند که اینترنت یگانه فضای موجود است که نیازهای گوناگون خدماتی، عاطفی و روانی را برای کنشگران فراهم می‌کند این فضا چنان است که کنشگر

ساعات بسیار زیادی در آن حضور پیدا می‌کند و آن‌چنان وابسته و شیفته آن می‌گردد که انفصال و جدایی از آن به آسانی میسر نیست و همین از علل بنیادی وابستگی به فضای مجازی است. این یافته با پژوهش دهقانی و کاظمی علی‌آباد (۱۳۹۸) که احساس تنهایی را از عوامل وابستگی به شبکه‌های اجتماعی ذکر کرده‌اند با پژوهش صالحی عمران و همکاران (۱۳۹۷) که افسردگی دانش‌آموزان را زمینه‌ساز وابستگی دانسته‌اند؛ با پژوهش جعفری ندرآبادی (۱۳۹۷) که کارکرد خانواده را در امورات تحصیلی مؤثر دانسته؛ با پژوهش شعبانی و همکاران (۱۳۹۷) که انزوای اجتماعی جوانان را زمینه‌ساز وابستگی به فضای مجازی مؤثر دانسته؛ با پژوهش پاشایی و همکاران (۱۳۸۷) که حصار تنهایی را زمینه وابستگی به فضای مجازی دانسته؛ با پژوهش میمندی و همکاران (۱۳۹۵) که انزوای اجتماعی را با وابستگی به فضای مجازی مؤثر دانسته و با پژوهش گدام و همکاران (۲۰۱۸) که پیوندهای عاطفی با فرزندان را عامل زمینه‌ساز وابستگی دانسته همسو است. در تبیین آن باید گفت فضای مجازی به مدد امکانات گسترده و روزافزون به‌عنوان فضایی جذاب برای نوجوانان و جوانان عمل می‌کند. در این باره دو نکته قابل‌بیان است: اول باید گفت با توجه به تغییرات بلوغ جسمانی و روانی زودتر نسبت به گذشته، جوانان و نوجوانان از این فضا برای رفع موقتی نیازهای متنوع جسمی، روانی و عاطفی خود بهره می‌گیرند هراندازه این نیازها تحریک‌تر شوند میل به پاسخ آن‌ها نیز بیشتر می‌شود و یکی از راه‌های رفع کاذب این نیازها فضای مجازی است که با حداقل هزینه و با امنیت بیشتر عمل می‌کند لذا محتمل است که فضای مجازی و پرسه‌زنی‌های گسترده زمینه اعتیاد و وابستگی را افزایش دهد. دوم، باید اذعان کرد کارکردهای خانواده‌ها نسبت به گذشته کم‌رقم‌تر شده‌اند به عبارتی بار عاطفی خانواده کاسته شده و همین، میل بیشتر نوجوانان و جوانان را به فضای مجازی بیشتر کرده است. مضمون برخی پژوهش‌ها مثل (تبرسایی و همکاران ۱۳۹۶، جعفری ندرآبادی ۱۳۹۷ و نیک‌ورز ۱۳۹۴) در راستای ضعف انسجام خانوادگی و بار عاطفی و اعتیاد اینترنتی بیشتر در چنین خانواده‌هایی است؛ بنابراین می‌توان گفت انتقال بار عاطفی از خانواده به فضای مجازی موجب وابستگی کاذب و صوری به فضای مجازی می‌شود.

یافته دیگر، سه مضمون اهمال‌کاری نظام‌مند، واپس‌زنی نظام مدرسه و مدیریت اتصال بودند که به‌عنوان راهبرد شناسایی شدند. این یافته به‌طور ضمنی با نتایج تحقیق مهمونتری و همکاران (۲۰۱۸) که نتیجه گرفته بودند دانش‌آموزانی که اعتیاد اینترنتی داشتند در امتحانات نسبت به همتایان فاقد اعتیاد خود بیشتر ناکام بودند و در مدرسه بیشتر قلدری از خود نشان داده بودند همسو است. همچنین با نتایج پژوهش حمیدی و همکاران (۱۳۹۴) که اهمال‌کاری تحصیلی را در دانش‌آموزان معتاد به اینترنت بیش از دانش‌آموزان غیرمعتاد دانسته‌اند و با پژوهش آذری و همکاران (۱۳۹۸) که نتیجه گرفته بودند اضطراب امتحان و فرسودگی تحصیلی در نزد دانش‌آموزان مبتلا به اعتیاد اینترنتی بیشتر است را تأیید می‌کند. در تحلیل این یافته باید گفت یادگیری در کلاس مستلزم حضور مؤثر دانش‌آموزان در کلاس است اما دانش‌آموز وابسته به اینترنت ظرفیت ذهنی خود را از دست می‌دهد و در واقع محیط کلاس به محیطی تشویش‌زا برای وی تبدیل می‌شود. به‌طوری‌که که مدام در پی چک کردن اینترنت خود است و تمرکزی در کلاس ندارد؛ بنابراین ارجحیت وابستگی به اینترنت به بهای سست پنداشتن و تقلیل‌گرایی مدرسه و نظام مدرسه خواهد بود.

گریز از در خود بودن و جو صمیمت‌زدا یافته‌های دیگری بودند. این یافته با نتایج برخی پژوهش‌ها مثل گدام و همکاران (۲۰۱۸) مبنی بر پیوندهای عاطفی و اعتیاد اینترنتی، هاردای و تی (۲۰۰۷) ونال‌وا و اناند (۲۰۰۳) مبنی بر تنهایی و انزوا، زندگی پیام و همکاران (۱۳۹۵) مبنی بر جو عاطفی و صمیمی خانواده و اعتیاد اینترنتی، انسرودی و همکاران (۱۳۹۳) مبنی بر کاهش تعارضات و افزایش تعاملات صمیمی در خانواده با اعتیاد اینترنتی و با نتایج تحقیق رستگار (۱۳۹۳) مبنی بر صمیمیت اجتماعی و وابستگی اینترنتی همسو هستند. در تبیین این یافته‌ها می‌توان گفت انسان ذاتاً از تنهایی گریزان است؛ تنهایی و احساس انزوا باعث فشار بر فرد می‌شوند و یکی از مکان‌های ارضا‌کننده رفع این نیاز پناه بردن به دامن فضای مجازی است. از طرفی هرچه فرد احساس تنهایی بیشتر داشته باشد بیشتر به سمت فضای مجازی خواهد رفت و در چنین شرایطی می‌توان گفت وابستگی تدریجی تبدیل به وابستگی اینترنتی خواهد شد. دانش‌آموزان با توجه به شرایط سنی بیش‌ازپیش نیازمند توجه و محبت والدین

هستند چنانچه این توجه با نقصان همراه باشد فضای مجازی این نقص را رفع خواهد کرد و در نتیجه وابستگی اینترنتی بروز خواهد کرد.

تسهیلگر چندبعدی یافته دیگر بود. این یافته به طور ضمنی با تحقیقاتی نظیر کسب اطلاعات، تسهیل ارتباطات اجتماعی، یادگیری، تسهیل آزمون‌های علمی (گوان و سابرامنیام، ۲۰۰۹) و حمایت‌های اجتماعی آنلاین و سرگرمی‌ها (دنیز، ۲۰۱۰) همسو است. فضای مجازی با کاهش هزینه‌ها و مدیریت زمان به عنوان اصلی‌ترین عنصر زندگی در ابعاد مختلف اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی تبدیل شده است. در واقع می‌توان گفت سهولت و آسانی استفاده از اینترنت برای تمامی گروه‌های سنی باعث شده افراد مدت‌زمان زیادی مشغول پرسه‌زنی‌های مختلف در اینترنت باشند. این زمان صرف شده می‌تواند به تدریج به تحریک‌پذیری روحی و روانی تبدیل شود و در نتیجه وابستگی اینترنتی ایجاد کند.

اختلالات سه‌گانه دیگر یافته حاضر بود. این یافته با پژوهش‌های فتحی و همکاران (۱۳۹۷)، ساداتی بالادهی و تقی‌پور جوان (۱۳۹۷)، تورل و همکاران (۲۰۱۱)، فو^۱ و همکاران (۲۰۱۰)، سئو و یام (۲۰۰۹)، کئو و سو (۲۰۰۷)، هازل‌هارست^۲ و همکاران (۲۰۰۱) و ژئولی (۲۰۱۳) همسو است. در تبیین آن باید گفت اولین اثر نامطلوب فضای مجازی تحریک‌پذیری روانی فرد است که بسته به مدت‌زمان استفاده برای اشخاص مختلف متفاوت است. به‌مرور زمان فرد وابستگی روحی و روانی به فضای مجازی پیدا می‌کند و همین امر به طول کشیدن زمان فعالیت با اینترنت منجر می‌شود. این امر باعث می‌شود قوای جسمی و روانی فرد تحلیل رود اما همچنان در کنار اینترنت بماند و به آسیب‌های جسمی و روانی مختلف بینجامد. در بخشی از اظهارات مشارکت‌کنندگان تحقیق نیز با صراحت معلوم شد که آسیب‌های مختلفی مانند دراز کشیدن‌های نامطلوب، درد انگشتان شست، درد چشمان و ... وجود دارد. ایجاد حس وابستگی کاذب جنسی نیز باعث بروز آسیب‌های روانی می‌شود. در واقع می‌توان چنین گفت بی‌حرکی و عدم فعالیت که در این تحقیق به‌عنوان ورزش

1. Fu
2. Hazelhurst

مجازی شناخته شد حاصل استفاده درازمدت از اینترنت است و باعث بروز اختلالات جسمی و روانی در فرد می‌شود.

سبک زندگی یافته دیگری بود. این یافته برخی نتایج پژوهش‌هایی نظیر کورنایسی^۱ (۲۰۱۷)، پاشایی و همکاران (۱۳۸۷)، ماهری و همکاران (۱۳۹۲) و حمیدی و همکاران (۱۳۹۷) را تأیید می‌کند. صاحب‌نظران چندی است که نوعی سبک زندگی جدید با الهام از زندگی فضای مجازی و برای همین به کار برده‌اند. در واقع سبک زندگی با محوریت اینترنتی نوعی سبک زندگی است که فرد خود را با اینترنت از نوع غذا خوردن، بیدار شدن از خواب، اوقات فراغت و تا نحوه اندیشیدن تطبیق می‌دهد.

در مجموع یافته‌های کیفی تحقیق حاضر با برخی یافته‌های جدید و تأیید برخی نتایج پیشین همراه بود. تجربه نوجوانان و جوانان از اینترنت متنوع و سیال است و هر روز باید شاهد تغییرات جدید همپای تغییرات و جدید بودن ابزارها و فرهنگ استفاده از آن بود. مقتضیات روانی و روحی انسان معاصر به گونه‌ای است که امکان رها شدن از فضای مجازی به عنوان فضای (دیگر واقعی) امکان‌پذیر نیست بلکه مجموعه‌ای از عوامل دافعه نظیر کاهش روابط اجتماعی و صمیمیت، ناپاسخی بر برخی نیازهای بنیادین و افزایش فردگرایی و زمان فراغت و در مقابل عوامل جاذبه‌ای مانند گشودن کنجکاوی‌ها، حس هم بودگی با دنیای غیر حضوری، احساس امنیت بیشتر در فضای مجازی (ناشناختگی)، ارضای آنی نیازها و ... موجب شده است فضای واقعی زندگی و مجازی به طور هم‌افزا محیط زندگی جدیدی را رقم بزند و وابستگی اینترنتی نیز حاصل تلفیق عوامل دافع و جاذبه محیط اجتماعی و فرهنگی است.

مطالعه حاضر قصد تعمیم نتایج را ندارد؛ از محدودیت‌های تعمیم مطالعه حاضر می‌توان به عدم بررسی جنسیت و محیط کوچک پژوهش اشاره کرد؛ اما می‌توان تا حدی به یافته‌های این پژوهش در تحقیقات آتی استناد کرد. با توجه به نتایج حاضر و روایات مشارکت‌کنندگان، اینکه اینترنت نوعی سبک زندگی و از زندگی آنان جداناپذیر است لذا پیشنهاد می‌شود از سواد رسانه‌ای برای کاهش اثرات نامطلوب مختلف آن بهره برد. پژوهش

فرقانی و خدامرادی (۱۳۹۸) نیز همین مورد را تأیید می‌نمایند که آموزش سواد رسانه‌ای می‌تواند تا حدی به بهبود استفاده از اینترنت کمک رساند. لذا باید آموزش سواد رسانه به‌طور جد در مدرسه و در رسانه ملی مورد نظر باشد. کارگروه متشکل از مدرسه و دانش‌آموزان تشکیل شود و دانش‌آموزان هدف اعتیاد اینترنتی را مورد توجه بیشتر و اولیای آنان را در جریان قرار داد. استفاده از روان‌پزشکان و مشاورین خبره جهت درمان و بهبود و جلوگیری از اعتیاد اینترنتی در مدارس پیشنهاد دیگر این است.

منابع

- آذری، س. ط.، آذری، آ. و صباحی‌زاده، م. (۱۳۹۸). رابطه اعتیاد به اینترنت با اضطراب امتحان، فرسودگی تحصیلی و باورهای مذهبی دانش‌آموزان دختر مقطع متوسطه شهر بندر کنگ. *مجله مطالعات روان‌شناسی و علوم تربیتی*، ۵(۴۱)، ۲۳-۵۰.
- انسرودی، ا.، حسینیان، س؛ صالحی، ف. و مؤمنی، ف. (۱۳۹۲). رابطه بین اعتیاد به اینترنت با تعارض نوجوان با والدین، حمایت اجتماعی ادراک‌شده چندبعدی و شادکامی. *فصلنامه علمی- پژوهشی خانواده و پژوهش*، ۱۰(۳)، ۷۷-۹۴.
- پاشایی‌ثابت، ف.، نیک بخت نصرآبادی، ع. و توکل، خ. (۱۳۸۷). *تجربه جوانان از زندگی با اینترنت: مطالعه کیفی*. *مجله علوم رفتاری* ۲(۴)، ۳۳-۳۳۷.
- جعفری ندرآبادی، م. (۱۳۹۷). بررسی رابطه بین میزان وابستگی به فضای مجازی با کارکرد خانواده و عملکرد تحصیلی در دانش‌آموزان. *فصلنامه جامعه‌شناسی آموزش و پرورش*، ۸(۸)، ۳۰-۴۵.
- حاجی‌زاده میمندی، م.، و کیلی قاسم‌آباد، س و میرمنگره، ا. (۱۳۹۵). بررسی رابطه عوامل روانی اجتماعی اعتیاد به اینترنت (مطالعه موردی: دانشجویان دختر دانشگاه یزد). *زن در فرهنگ و هنر (پژوهش زنان)*، ۸(۴)، ۴۷۳-۴۹۲.
- حمیدی، ف.، مهدیه نجف‌آبادی، م. و نمازیان نجف‌آبادی، ث. (۱۳۹۴). بررسی رابطه بین اعتیاد به اینترنت و اهمال‌کاری تحصیلی در دانش‌آموزان متوسطه. *فناوری آموزش و یادگیری*، ۱(۳)، ۱۰۶-۱۹.

حمیدی، م.، جلالی فراهانی، م.، رجبی، ح. و جمال‌فروزان، یوسف. (۱۳۹۷). تبیین رابطه بین مهارت‌های اجتماعی، خودکارآمدی، سبک زندگی و اعتیاد اینترنتی در دانش‌آموزان ورزشکار مقطع متوسطه استان ایلام، *مجله علمی دانشگاه علوم پزشکی ایلام*، ۲۶(۱)، ۱-۱۲.

دهقانی، ف. و کاظمی علی‌آباد، ا. (۱۳۹۸). بررسی نقش احساس تنهایی و ویژگی‌های شخصیتی در وابستگی به شبکه‌های اجتماعی مجازی در دانشجویان. *رویش روان‌شناسی*، ۸(۱) ۲۰۱-۱۳.

رستگار، س.، عبدلهی، م. ح. و شاه‌قلیان، م. (۱۳۹۳). اعتیاد به اینترنت، صمیمیت اجتماعی و شادکامی در دانشجویان. *روان‌شناسی تحولی: روان‌شناسان ایرانی*، ۱۱(۴۲)، ۱۵۹-۱۶۸.

زندگی، پ. آ.، داودی، ا. و مهرابی‌زاده، م. (۱۳۹۷). رابطه اجتناب تجربه‌ای، جو عاطفی خانواده و خودکنترلی با اعتیاد به بازی‌های آنلاین در دانشجویان دانشگاه شهید چمران اهواز. *مجله آموزش و سلامت جامعه*، ۳(۱)، ۳۵-۲۸.

ساداتی بالادهی، م. و تقی‌پور جوان، ع. (۱۳۹۷). رابطه بین اعتیاد به اینترنت، رشد اجتماعی و رفتارهای بهداشتی دانش‌آموزان دوره متوسطه شهر تهران. *مجله آموزش بهداشت و ارتقای سلامت*، ۶(۳)، ۲۳۰-۲۲۲.

شعبانی، ز.، محسنی تبریزی، ع. و کرم‌پور، ر. (۱۳۹۷). تبیین جامعه‌شناختی رابطه بین اعتیاد اینترنتی و انزوای اجتماعی جوانان شهر تهران. *مجله مطالعات علوم اجتماعی ایران*، ۱۵(۵۸)، ۲۴-۱.

فتحی، آ.، رستمی، ح.، پیشرو، ص.، کیانی، ر. و یعقوبی‌زاده، ش. (۱۳۹۷). نقش اعتیاد به اینترنت در سلامت اجتماعی دانش‌آموزان مقطع متوسطه. *مجله تحقیقات علوم رفتاری*، ۱۶(۳)، ۳۳۲-۳۲۴.

صالحی عمران، ا.، عابدینی بلترک، م.، عزیزی شمامی، م. و کشاورز، ک. (۱۳۹۷). رابطه بین اعتیاد به اینترنت و افسردگی در بین دانش‌آموزان دوره متوسطه دوم شهرستان

- کردکوی با تأکید بر نوع شبکه‌های مجازی. *مجله آموزش و سلامت جامعه*، ۵ (۱)، ۱۸-۱۳.
- عزیزی، ا.، اسماعیلی، س.، اسماعیلی، م. و پیدا، ن. (۱۳۹۴). بررسی همبستگی اعتیاد به اینترنت با ابعاد شخصیتی هگزاگو در دانش‌آموزان دبیرستانی. *آموزش پرستاری*، ۴(۲)، ۶۸-۷۷.
- فرقانی، م. م. و خدامرادی، ی. (۱۳۹۸). نقش سواد رسانه‌ای در تعدیل اعتیاد اینترنتی (مطالعه موردی: دانش‌آموزان مقطع متوسطه دوم چهارمحال و بختیاری). *فصلنامه مطالعات فرهنگ-ارتباطات*، ۲۰(۴۵)، ۱۰۲-۱۵.
- فلاحی، آ.، فلاحی، پ.، نعمت شهربابکی، ن.، هاشمیان، م. و دانشور، ف. (۱۳۹۴). تبیین دلایل اعتیاد به اینترنت در دانشجویان دانشگاه‌های شهر سندج: مطالعه ای با رویکرد تحلیل محتوا. *مجله سلامت اجتماعی*، ۳(۱)، ۱-۱۰.
- موسوی، س. ک.، و شفیق، ی. (۱۳۹۶). اعتیاد به موبایل در جوانان تهرانی: یک بررسی جامعه‌شناختی. *مجله جامعه‌شناسی ایران*، ۱۷(۴)، ۱۶۴-۱۳۹.
- مرتضایی، ن. و رحیمی‌نژاد، ع. (۱۳۹۵). نقش سبک‌های هویت و احساس انسجام روانی در پیش‌بینی اعتیاد به اینترنت. *مجله رویش روان‌شناسی*، ۵(۴)، ۸۴-۷۱.
- ماهری، آ.ق.، جوینی، ح.، بهرامی، م. ن. و صادقی، ر. (۱۳۹۲). بررسی تأثیر اعتیاد به اینترنت بر سبک زندگی دانشجویان ساکن خوابگاه‌های علوم پزشکی تهران در سال ۱۳۹۱. *مجله علوم پزشکی رازی*، ۲۰(۱۱۴)، ۱۹-۱۰.
- نائینیان، م. ر.، ادب‌دوست، ف.، خطیبی، س. و قمیان، ف. (۱۳۹۵). استفاده از اینترنت و رابطه آن با سلامت روان و کیفیت زندگی در دانش‌آموزان مقطع دبیرستان. *روان‌شناسی بالینی و شخصیت*، ۱۴(۲)، ۱۰۳-۱۱۳.
- نیک‌ورز، ط. (۱۳۹۴). بررسی رابطه ویژگی‌های فردی و عملکرد خانواده بر اعتیاد به اینترنت دانشجویان، اولین کنفرانس بین‌المللی علوم اجتماعی و جامعه‌شناسی شیراز، موسسه عالی علوم و فناوری خوارزمی شیراز، https://www.civilica.com/Paper-ICSS01-ICSS01_040.html

تبرسائی، ر.، باقرزاده، ی.، بازگیر، ب. و تبرسائی، ع. (۱۳۹۶). بررسی رابطه جو عاطفی خانواده با میزان اعتیاد به اینترنت در دانش‌آموزان پسر شهر بوشهر، کنفرانس بین‌المللی فرهنگ آسیب‌شناسی روانی و تربیت، تهران، دانشگاه الزهراء، https://www.civilica.com/Paper-CPPCONF01-CPPCONF01_050.html

References

- Abdel-Salam, D. M., Alrowaili, H. I., Albedaiwi, H. K., Alessa, A. I., & Alfayyadh, H. A. (2019). Prevalence of Internet addiction and its associated factors among female students at Jouf University, Saudi Arabia. *Journal of the Egyptian Public Health Association*, 94(1), 12.
- Akar, F. (2015). Purposes, causes and consequences of excessive internet use among Turkish adolescents. *Eurasian Journal of Educational Research*, 60,35-56.
- Aksoy, M. E. (2018). A qualitative study on the reasons for social media addiction. *European Journal of Educational Research*, 7(4), 861-865.
- Aldiabat, K. M., & Navenec, L. (2018). Data saturation: The mysterious step in grounded theory method. *The Qualitative Report*, 23(1), 245-261.
- Arakelyan, L. K. (2014). The problem of the addiction in young people to social networks. *Bulletin of the Council of young scientists and specialists*, 1, 5-6.
- Arshinova, V. V., & Bartsalkina, V. V. (2010). Prevention of gambling on the internet, addiction in the educational environment. Moscow: MGPPU.
- Black DW, Belsare G, Schlosser S. (1999). Clinical Features, Psychiatric morbidity & Health-Related Quality of Life in Persons Reporting Compulsive Computer Use Behavior: *J. Clin Psychiatry*, 60, 839-844.
- Bruno, A., Scimeca, G., Cava, L., Pandolfo, G., Zoccali, R. A., & Muscatello, M. R. (2014). Prevalence of internet addiction in a sample of southern Italian high school students. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 12(6), 708-715.
- Bubnova, I. S., & Tereshchenko, A. G. (2016). Prevention of addictive behavior among College students. *Bulletin of Omsk University. Series: Psychology*, 2, 4-11.
- Cao F, Su L. (2007). Internet addiction among Chinese adolescents: prevalence and psychological features. *Child: Care, Health & Development*, 33: 275-281.
- Charmaz, K. & Bryant, A. (2011). Grounded theory and credibility. *Qualitative research*, 3, 291-309.
- Corbin, J. & A. Strauss. (2008). *Basics of Qualitative Research. Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory*, 3rd Edition. London: SAGE.

- Davis RA: Cognitive-behavioral model of pathological Internet use. *Comput Human Behav* 2001; 17:187–195.
- Deniz, L. (2010). Excessive internet use and loneliness among secondary school students. *Journal of Instructional Psychology*, 4 (36), 20-23.
- Fu, K. W., Chan, W. S., Wong, P. W., & Yip, P. S. (2010). Internet addiction: prevalence, discriminant validity and correlates among adolescents in Hong Kong. *The British Journal of Psychiatry*, 196(6), 486-492.
- Gedam, S. R., Ghosh, S., Modi, L., Goyal, A., & Mansharamani, H. (2017). Study of internet addiction: Prevalence, pattern, and psychopathology among health professional undergraduates. *Indian Journal of Social Psychiatry*, 33(4), 305.
- Goldberg I. Internet Addictive Disorder (IAD) diagnostic criteria. 1996 [17.04.2013]; Available from: <http://www.webcitation.org/query?url=http%3A%2F%2Fwww.psychom.net%2Fiadcriteria.html&date=2013-02->
- Greenfield DN. Virtual addiction. Oakland, CA: New Harbinger; 1999.
- Griffiths, M. D. (2001). Sex on the Internet: Observations and implications for sex addiction. *Journal of Sex Research*, 38(4), 333-342. <https://doi.org/10.1080/00224490109552104>
- Guan, S. S. A., & Subrahmanyam, K. (2009). Youth Internet use: risks and opportunities. *Current opinion in Psychiatry*, 22(4), 351-356.
- Hardie, E., & Tee, M. Y. (2007). Excessive internet use: The role of personality, loneliness and social support networks in internet addiction. *Australian Journal of Emerging Technologies and Society*, 5(1), 34–47.
- Harris, L., & Rae, A. (2009). Social networks: The future of marketing for small businesses. *Journal of Business Strategy*, 30(5), 24-31.
- Hazelhurst, S., Johnson, Y., & Sanders, I. (2011). An empirical analysis of the relationship between web usage and academic performance in undergraduate students. *arXiv preprint arXiv:1110.6267*.
- Internet Live Stats: Internet Users. <http://www.internetlivestats.com/internet-users/>.
- Internet World Stats. (2017). Top 20 contries with the highest number of internet users – December 31, 2017, <https://www.internetworldstats.com/>
- Internet World Stats. (2019). Top 20 contries with the highest number of internet users, <https://www.internetworldstats.com/top20.htm>.
- Khil'ko, O. V. (2015). A practical approach to the prevention of computer addiction in adolescents. *Scientific-methodical electronic journal "Concept"*, 13, 56-60. Retrieved from <http://e-koncept.ru/2015/85012.htm>
- Kim Y, Park JY, Kim SB, et al. The effects of Internet addiction on the lifestyle and dietary behavior of Korean adolescents. *Nutrition Research & Practice*, 4, 51–57.

- Ko, C. H., Yen, J. Y., Liu, S. C., Huang, C. F., & Yen, C. F. (2009). The associations between aggressive behaviors and Internet addiction and online activities in adolescents. *Journal of Adolescent Health, 44*(6), 598-605.
- Kurniasih, N. (2017). Internet Addiction, Lifestyle or Mental Disorder? A Phenomenological Study on Social Media Addiction in Indonesia. *KnE Social Sciences, 135-144*.
- Li, Y., Zhang, X., Lu, F., Zhang, Q., & Wang, Y. (2014). Internet addiction among elementary and middle school students in China: a nationally representative sample study. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking, 17*(2), 111-116.
- Mahamontri, P., Piyaraj, P., Koolsriroj, N., Pattanaporn, V., & Hemptawee, N. (2018). Prevalence and associated factor of Internet addiction among population-based sample of secondary school students in rural community, Thailand. *Revue d'Épidémiologie et de Santé Publique, 66*, S418-S419.
- Mihajlov, M., & Vejmelka, L. (2017). Internet addiction: A review of the first twenty years. *Psychiatria Danubina, 29*(3), 260–272.
- Myers, J. J., McCaw, D. S. & Hemphill, L. S. (2011). *Responding to cyberbullying: An action tool for school leader*. California: A Sage Company.
- Nalwa K, Anand AP. Internet addiction in students: a cause of concern. *Cyber Psychology & Behavior, 6*, 653–656.
- Noble, H., & Smith, J. (2015). Issues of validity and reliability in qualitative research. *Evidence-based nursing, 18*(2), 34-35.
- Pontes, H., Szabo, A & Griffiths, M. (2015). The impact of Internetbased specific activities on the perceptions of Internet addiction, quality of life, and excessive usage: A crosssectional study. *Addict Behavior Reports*.
- Schaffer, H. J., Hall, M. N. & Vander Bilt, J. (2000). Computer addiction: a critical consideration. *American Journal of Orthopsychiatry, 70*(2), 162-3.
- Seo, M., Kang, H., & Yom, Y. (2009). Internet addiction and interpersonal problems in Korean adolescents. *Computers, Informatics, Nursing, 27*, 226–233.
- Simsek, A., Elciyar, K., & Kizilhan, T. (2019). A comparative study on social media addiction of high school and university students. *Contemporary Educational Technology, 10*(2), 106-119.
- Soper, W. B, Miller, M.J. (1983). Junk-time junkies: An emerging addiction among students. *School Counselor, 31*(1), 40-3.

- Taş, İ. (2017). Relationship between internet addiction, gaming addiction and school engagement among adolescents. *Universal Journal of Educational Research*, 5(12), 2304-2311.
- Turel, O., Serenko, A. & Giles, P. (2011). Integrating Technology Addiction and Use: an Empirical Investigation of Online Auction Users. *MIS Q*, 35, 1043-A18.
- Watson, J. C. (2005). Internet Addiction diagnosis and assessment: Implications for counselors. *Journal of Professional Counseling: Practice, Theory, & Research*, 33(2), 17-30.
- Xin, N., Tao, R., Xu, Y., et al. (2007). Analysis of blood lead concentration of Internet addicted adolescents. *Chinese Preventive Medicine*, 8, 649-650.
- Yao, M. Z., He, J., Ko, D. M., & Pang, K. (2014). The influence of personality, parental behaviors, and self-esteem on Internet addiction: a study of Chinese college students. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 17(2), 104-110.
- Young, K. S. (1996). Addictive use of the Internet: A case that breaks the stereotype. *Psychological Reports*, 79, 899-902.
- ZhuoLi, T. (2013). The relationship between Internet addiction and bulimia in a sample of Chinese college students: depression as partial mediator between Internet addiction and bulimia. *Eating and Weight Disorders - Studies on Anorexia, Bulimia and Obesity*.